

HENRYK MÓL
Warszawa

artykuł przeglądowy

Europejska Konwencja Nr 123 o ochronie zwierząt kręgowych używanych do celów doświadczalnych oraz innych celów naukowych

„Jeśli ktoś ma wycucie moralne, że doświadczenia na zwierzętach są czymś złym, trudno z nim polemizować. Ale przeciwnicy tych doświadczeń wysuwają czasem na poparcie swojego wierzenia zabobonne argumenty. Twierdzą mianowicie nieraz, że zwierzęta są naszymi „braćmi”, przeczą więc zasadniczej różnicy między człowiekiem a zwierzęciem, w duchu naturalistycznym. Ale równocześnie odrzucają podstawowe prawo przyrody, rządzące światem zwierzęcym, według którego jeden gatunek zwierzęcy służy potrzebom innego – owady myszom, myszy socom itd. Takie zaprzeczenie podstawowemu prawu przyrody jest skrajnym humanizmem, tzn. antynaturalizmem. Mamy do czynienia z oczywistą sprzecznością i zabobonem”.

Józef Bocheński „Sto zabobonów”, PHILED, Kraków 1992.

Konwencja ta została przyjęta przez Radę Europy w dniu 18 marca 1986 roku w Strasburgu. Sekretarz Generalny Rady Europy przesłał po jednej uwierzytelnionej kopii dokumentu członkom Rady Europy, członkom Unii Europejskiej i wszystkim państwom, które zgłosiły chęć przystąpienia do Konwencji. Polskie prawo o ochronie zwierząt aktualnie jest nowelizowane. Z uwagi na formułowanie zapisu z zakresu ochrony zwierząt doświadczalnych w rozpatrywanym w Sejmie poselskim projekcie ustawy o ochronie zwierząt spopularyzowanie Europejskiej Konwencji Nr 123 wydaje się być potrzebą dnia. Państwa, które chcą przystąpić do tej umowy międzynarodowej muszą w swych przepisach uwzględnić jej postanowienia.

Składa się ona z preambuły, jedenastu rozdziałów i dwóch załączników: A i B. Załącznik A to czterdzieści pięć stron wskazań dotyczących pomieszczeń dla zwierząt oraz ich pielęgnacji, załącznik B – osiem stron tabel statystycznych oraz uwag objaśniających sposób ich wypełniania.

W preambule podkreślone jest, że człowiek w swoim dążeniu do wiedzy, zdrowia i bezpieczeństwa może używać zwierząt w zgodzie z tą samą zasadą, z jaką wykorzystuje je w celu zdobycia pożywienia, ubrania lub jako zwierzęta pociągowe. Zwierzęta może używać do doświadczeń wówczas, gdy można racjonalnie spodziewać się, że prowadzi to do rozwoju wiedzy lub przynosi skutki ogólnie pożyteczne. Uznając jednak, iż człowiek ma moralny obowiązek szanować wszystkie zwierzęta z uwagi na ich możliwości odczuwania cierpienia oraz zapamiętywania, doświadczenia, których przeprowadzenia nie można uniknąć powinny być prawnie ograniczone

do minimum. Wszędzie tam, gdzie jest to możliwe używanie zwierząt do celów doświadczalnych i naukowych powinno być zastępowane rozwiązaniami alternatywnymi.

Cała treść Konwencji zawarta jest w trzydziestu siedmiu artykułach. Tytuły poszczególnych rozdziałów to: „Postanowienia ogólne”, „Pielęgnacja i pomieszczenia dla zwierząt”, „Przeprowadzanie doświadczeń”, „Zezwolenia”, „Zakłady hodowlane lub dostawcze”, „Zakład użytkujący”, „Edukacja i szkolenie”, „Informacje statystyczne”, „Uznawanie doświadczeń przeprowadzonych na terytorium innej Strony”, „Konsultacje wielostronne”, „Postanowienia końcowe”. W słowniczku terminów omówione są hasła następujące; „zwierzę”, „przeznaczone do użycia”, „doświadczenie”, „osoba kompetentna”, „odpowiedzialny organ”, „zakład”, „zakład hodowlany”, „zakład dostawczy”, „zakład użytkujący” i „humanitarne metody uśmiercania”.

Przez „doświadczenie” rozumie się każde użycie zwierzęcia do doświadczeń lub celów naukowych mogące u niego powodować trwałe następstwa, ból, cierpienie lub lęk. Doświadczenie rozpoczyna się w momencie przygotowania zwierzęcia, a kończy gdy dla danego doświadczenia żadna obserwacja nie jest już potrzebna. Wyeliminowanie bólu, cierpienia lub lęków znieczuleniem, zastosowaniem środków przeciwbólowych lub innych metod nie zmienia zakresu definicji. Pod hasłem „odpowiedzialny organ” rozumie się każdy organ lub osobę wyznaczoną w określonym celu na terytorium danej Strony, a przez „humanitarne metody uśmiercania” – odebranie życia zwierzęciu przy ograniczeniu do minimum

cierpień fizycznych i psychicznych, odpowiednio dla danego gatunku.

Doświadczenie może być przeprowadzane jedynie w celu:

- a. diagnostyki, leczenia i zapobiegania chorobom lub innym nieprawidłowościom bądź ich skutkom dla człowieka, zwierząt lub roślin, co obejmuje również badanie jakości, skuteczności i nieszkodliwości leków, substancji lub produktów,
- b. badania, oceny i regulowania zmian fizjologicznych u człowieka, zwierząt i roślin,
- c. ochrony środowiska,
- d. badań naukowych,
- e. edukacji i szkolenia,
- f. badania z zakresu medycyny sądowej.

Konwencja dotyczy każdego zwierzęcia używanego bądź przeznaczonego do zabiegów doświadczalnych lub innych naukowych mogących powodować trwałe zmiany, ból, cierpienie lub lęk. Nie ma natomiast zastosowania do rolniczych lub kliniczno-weterynaryjnych praktyk o charakterze nie doświadczalnym. Żadne z jej postanowień nie narusza prawa Stron do przyjęcia bardziej rygorystycznych przepisów w celu zapewnienia ochrony, jak również w celu zapewnienia kontroli i ograniczenia używania zwierząt do doświadczeń.

Każde zwierzę używane lub przeznaczone do doświadczeń, musi mieć zapewnione odpowiednie dla jego zdrowia i dobrego samopoczucia pomieszczenie, pożywienie, wodę i pielęgnację oraz przynajmniej minimalną swobodę ruchu. Warunki w jakich ono przebywa muszą być codziennie kontrolowane, a samo zwierzę uważnie i często obserwowane, by zapobiec wszelkim trwałym zmianom, bólowi, niepotrzebnym cierpieniom i lękom. Doświadczenie nie może być podjęte, jeżeli racjonalnie i praktycznie możliwe jest wykorzystanie innej metody alternatywnej nie wymagającej używania zwierząt, a jeśli one są niezbędne, to przy wyborze pomiędzy różnego rodzaju doświadczeniami należy wybierać te, które wymagają minimalnej liczby zwierząt, przynoszą najmniej cierpienia i lęku, a w efekcie dają najbardziej zadowalające wyniki.

Jeżeli planuje się poddanie zwierzęcia doświadczeniu, w którym odczuje ono lub będzie narażone na silne i mogące się przedłużać bóle, plan taki wraz z uzasadnieniem musi być zgłoszony właściwemu organowi celem uzyskania zezwolenia. Wydanie zezwolenia może mieć miejsce w razie przekonującego uzasadnienia, że doświadczenie jest ważne dla zaspokojenia istotnych potrzeb ludzi lub zwierząt, w tym również dla rozwiązania problemów naukowych. Doświadczenie musi być przeprowadzone pod znieczuleniem ogólnym lub miejscowym chyba, że znieczulenie lub użycie środków przeciwbólowych jest nie do pogodzenia z celem doświadczenia lub ból spowodowany przez doświadczenie będzie mniejszy niż pogorszenie samopoczucia

spowodowane znieczuleniem lub środkiem przeciwbólowym.

W trakcie trwania doświadczenia zwierzę musi mieć zapewnione dobre warunki życia i pielęgnacji, o ile to postanowienie nie jest sprzeczne z celem doświadczenia. Przed jego zakończeniem winien być określony dalszy los zwierzęcia. Powinno ono być uśmiercone jeżeli istnieje prawdopodobieństwo, że będzie nadal odczuwać stały ból lub lęk. Decyzję o uśmierceniu podejmuje lekarz weterynarii, osoba odpowiedzialna za doświadczenie, lub ta która je przeprowadziła i powinna ona być wykonana niezwłocznie i humanitarnie.

Zwierzę, u którego przebyte doświadczenie spowodowało długotrwały ból lub cierpienie, niezależnie od tego czy było stosowane znieczulenie lub środki przeciwbólowe, nie może być użyte do następnego doświadczenia, chyba że jego zdrowie i samopoczucie wróciły do normy a nowe doświadczenie będzie tylko niewielką interwencją lub przez cały czas trwania następnego doświadczenia zwierzę będzie znieczulone ogólnie, aż do uśmiercenia. Odpowiedzialny organ może zezwolić na wypuszczenie danego zwierzęcia na wolność, jeżeli wymagają tego uzasadnione cele doświadczenia, o ile ma pewność, iż udzielono zwierzęciu pełnej opieki dla zachowania jego dobrego samopoczucia. Zwierzę użyte do doświadczeń w celach dydaktycznych lub szkoleniowych nie może być wypuszczone na wolność.

Konwencja przewiduje rejestrację zakładów hodowlanych, dostawczych oraz użytkujących zwierzęta doświadczalne przez odpowiedzialny organ. Muszą w nich być spełnione właściwe dla poszczególnych gatunków zwierząt warunki pomieszczeń i pielęgnacji oraz imiennie wyznaczone osoby odpowiedzialne za pielęgnację i utrzymanie zwierząt w zakładzie. W zakładzie hodowlanym ma być prowadzona dokumentacja, w której rejestruje się wszystkie zwierzęta wyhodowane w zakładzie oraz opuszczające go z wyszczególnieniem gatunku zwierząt, daty wysyłki oraz nazwy i adresu odbiorcy. Te same reguły rejestracyjne obowiązują w zakładzie dostawczym. W każdym zakładzie spisywane psy i koty oraz szczenięta i kocięta winny być trwale oznakowane w sposób możliwie najmniej bolesny. Dokumentacja powinna być przechowywana przez okres trzech lat.

W zakładach, w których są prowadzone doświadczenia na zwierzętach zarządzeniem wyznacza się osobę lub osoby, które są odpowiedzialne za opiekę nad zwierzętami i zapewniają wyposażenie w instalacje umożliwiające najefektywniejsze prowadzenie doświadczeń na możliwie najmniejszej liczbie zwierząt oraz przy minimum trwałych zmian, bólu, cierpienia i lęku. Winien w nich być wystarczający stan zatrudnienia wykwalifikowanego personelu oraz zapewniona możliwość uzyskania porady lub leczenia przez lekarza weterynarii. Prowadzony w nich

rejestr zwierząt, spełniający określone wymogi statystyczne, ma być dostępny odpowiedzialnemu organowi na każde jego żądanie.

Doświadczenia przeprowadzane w celach dydaktycznych, szkoleniowych lub dokształcania, przygotowujące do wykonywania zawodu lub innych działalności, w tym pielęgnacji zwierząt przeznaczonych do doświadczeń mogą być wykonywane jedynie przez kompetentną osobę lub pod jej nadzorem, po uprzednim zgłoszeniu odpowiedzialnemu organowi zamiaru ich przeprowadzenia. Osoba ta jest odpowiedzialna za czuwanie nad zgodnością doświadczeń z przepisami prawa wewnętrznego. Zezwolenie na przeprowadzenie doświadczeń dla potrzeb dydaktycznych lub szkoleniowych jest ograniczone do absolutnie koniecznych sytuacji, gdy cele poznawcze nie mogą być osiągnięte przy użyciu metod audiowizualnych o porównywalnej wartości lub jakiegokolwiek innej, odpowiedniej metody. Osoby przeprowadzające doświadczenia lub biorące w nich udział, jak również pielęgnujące zwierzęta doświadczalne oraz kontrolerzy muszą legitymować się odpowiednim wykształceniem i wyszkoleniem.

Każde państwo, Sygnatariusz Konwencji gromadzi dane o:

- a. liczbie i gatunku zwierząt używanych do doświadczeń,
- b. liczbie zwierząt wybranych kategorii używanych do doświadczeń medycznych oraz edukacji i szkoleń,
- c. liczbie zwierząt wybranych kategorii używanych do doświadczeń związanych z ochroną człowieka i jego środowiska,
- d. liczbie zwierząt wybranych kategorii używanych do doświadczeń wymaganych przez prawo.

Dane te, z zastrzeżeniem przepisów prawa wewnętrznego w dziedzinie tajemnicy i ochrony danych, każda ze Stron corocznie przekazuje Sekretarzowi

Generalnemu Rady Europy w sposób i w formie określonej w załączniku B dla ich publikacji w materiałach statystycznych Rady Europy wraz z adresem źródła organu krajowego, w którym na życzenie można uzyskać bardziej wyczerpujące dane ze statystyk krajowych.

Aby uniknąć niepotrzebnego powtarzania doświadczeń wymaganych przez prawo każda ze Stron uznaje w myśl artykułu 29 Konwencji, o ile to możliwe, wyniki doświadczeń przeprowadzonych na terytorium innej Strony. W tym celu Strony zobowiązują się, o ile to jest możliwe i zgodne z prawem, do udzielania sobie wzajemnej pomocy, a w szczególności do dostarczania informacji o swoich przepisach prawnych i praktyce administracyjnej przy rejestracji produktów, jak również informacji o wynikach doświadczeń przeprowadzonych na ich terytorium oraz innych szczegółów związanych z nimi. Co pięć lat Strony mają przeprowadzać konsultacje w ramach zebrań zwoływanych przez Sekretarza Generalnego Rady Europy w celu omówienia stosowania Konwencji, jak również zaproponowania zmiany lub rozszerzenia niektórych jej postanowień.

Europejska Konwencja o ochronie zwierząt kręgowych używanych do celów doświadczalnych oraz innych celów naukowych jest otwarta do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy oraz dla Wspólnot Europejskich. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia składa się Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy. Próbę włączenia jej treści w przepisy polskie podjęła Komisja Biologii Zwierząt Doświadczalnych PAN, przygotowując projekt ustawy o ochronie zwierząt doświadczalnych. Projekt ten w całości jeszcze nie został przedstawiony publicznie.

Adres autora: dr Henryk Mól, ul. Zbaraska 6/6, 04-014 Warszawa

TRUYEN V., PLATZER G., PARRISH C. R.: Rozmieszczenie typów antygenowych parwowirusów psów w populacji psów i kotów na terenie Niemiec. (Antigenic type distribution among canine parvoviruses in dogs and cats in Germany). Vet. Rec. 138, 365–366, 1996 (15)

Parwowirus psów (CP) został opisany po raz pierwszy w latach siedemdziesiątych. W następnych latach uległ on dużemu zróżnicowaniu antygenowemu. Oprócz CPV-2 pojawił się w Europie po raz pierwszy w połowie lat siedemdziesiątych, skąd w ciągu 1–2 lat rozprzestrzenił się po całym świecie. Badania nad rozmieszczeniem typów wirusa CP w populacji psów i kotów przeprowadzone w teście IH obejmowały 169 izolatów tego wirusa pochodzących od klinicznie chorych psów oraz 39 izolatów pochodzących od kotów. W odczynie IH zastosowano przeciwciała monoklonalne dla CPV-1 i CPV-2, a także dla wirusa panleukopenii kotów (FPV). Wśród izolatów pochodzących od kotów dominował FPV (92,3%), zaś 7,7% izolatów zaliczono do CPV-2a i CPV-2b. Natomiast CPV-2 nie występował u kotów. U psów dominował CPV-2a i CPV-2b, przy czym tylko 2 z 169 izolatów określono jako CPV-2.

G.

KENT J. E., THRUSFIELD M. V., ROBERTSON J. S., MOLONY V.: Kastracja cieląt: metody stosowane przez farmerów w Wielkiej Brytanii. (Castration of calves: a study of methods used by farmers in the United Kingdom). Vet. Rec. 138, 384–387, 1996 (16)

Ankiety odnośnie do stosowanych przez farmerów metod kastracji przesłano do 1000 osób. Aż 43% farmerów, którzy odpowiedzieli na ankietę stosowało metodę Burdizzo, 39% stosowało metodę operacyjną a 32% farmerów – gumowe pierścienie zaciskowe. Więcej niż jedną metodę kastracji stosowało 10% farmerów. Zwierzęta kastrowano w wieku od 1 tygodnia do 6 miesięcy. Gumowych pierścieni nie stosowali nigdy lekarze weterynarii. Lekarze 43% kastracji przeprowadzali metodą chirurgiczną, która była metodą z wyboru. Miejscowe znieczulenie stosowało 15% farmerów, głównie do zabiegów chirurgicznych. Dwukrotnie metodę Burdizzo stosowało 67% farmerów. Komplikacje, a niekiedy i padnięcia, notowano po kastracji chirurgicznej.

G.